

10. Reforma sektora bezbednosti i Evropska unija

Na kraju ove lekcije saznaćete:

1. ko je i kako je doprineo razvoju koncepta i politike reforme sektora bezbednosti (RSB)
2. kako je EU razvila svoj pristup RSB
3. koje su prednosti, a koji izazovi RSB koji praktikuje EU.

Kako se reforma sektora bezbednosti razlikuje od drugih koncepata

Tokom Hladnog rata, velike sile zapadnog i istočnog bloka nisu bile zainteresovane za to da koriste svoju vojnu i humanitranu pomoć kako bi jačale demokratsku kontrolu nad oružanim snagama u zemljama koje su tu pomoć dobijale. Njihov glavni interes bio je da jačaju strateške veze sa lojalnim vladama. Na čelu tih vlada često su bile vojne vlasti (npr. u Latinskoj Americi i Africi), a ako su to i bile civilne vlade, njihova se moć zasnivala na korišćenju vojske, policije i službi bezbednosti u borbi protiv domaćih političkih protivnika (npr. Istočna Evropa). Posledica ovakvog stanja bila je ta da su institucije koje koriste sredstva prinude često onemogućavale razvoj demokratije, a budžetski troškovi za njihovo funkcionisanje bili su toliko predimenzionirani i neefikasno trošeni da su ozbiljno ugrožavali ekonomski razvoj i obezbeđivanje drugih javnih dobara (npr. adekvatne zdravstvene zaštite, obrazovanja i sl.).

Tokom osamdesetih godina prošlog veka unutar akademske zajednice počinju ozbiljne empirijske studije o uticaju bezbednosti na razvoj. [Nikol Bol](#) (Nicole Ball) prva je 1988. godine u svojoj knjizi *Bezbednost i ekonomija u zemljama trećeg sveta* uvela termin sektor bezbednosti da bi označila proširenu listu institucija koje su zadužene za pružanje bezbednosti u jednoj zemlji ([ovde](#) pogledajte snimak njenog predavanja o javnoj potrošnji i reformi sektora bezbednosti). Da bi bezbednost bila pružena na efikasan način, a u korist građana, neophodno je u proces odlučivanja o pitanjima bezbednosti pored profesionalnih bezbednosnih elita uključiti i demokratski izabrane vlasti, kontrolna i nadzorna tela, ali i nedržavne aktere koje građani prepoznaju kao legitimne (posebno ona koja se bave kontrolom trošenja budžetskih sredstava). Tek je završetak Hladnog rata omogućio to da ova veza između bezbednosti i razvoja postane značajna, pre svega, unutar tzv. donatorske zajednice, tj. unutar razvijenih zemalja koje su mahom članice [OECD](#).

Pitanja dobre uprave (eng. governance), smanjenja siromaštva i prevencije konflikta zauzimaju sve veću pažnju među članicama OECD usled povećanog učestvovanja njihovih snaga u mirovnim misijama i pružanju pomoći prilikom stabilizovanja situacije u zemljama pogođenim konfliktima. U okviru delovanja u postkonfliktnom kontekstu, države donatori uviđaju da je u prevenciju konflikta jeftinije uložiti pružanjem pomoći kojom će biti obavljeno pretpočinjavanje bezbednosnih snaga demokratski izabranim vlastima, kao i da uspeh postkonfliktne stabilizacije u velikoj meri zavisi od toga na koji način će se akteri koji koriste silu pacifikovati, a na koji civilima omogućiti pravedna zaštita. Kada je reč o nerazvijenim zemljama, donatori uviđaju da bezbednosnu dinamiku ne određuju samo formalni državni akteri, već da su kao legitimni bezbednosni akteri prepoznati nedržavni akteri, poput plemenskih struktura vlasti, privatnih bezbednosnih kompanija, organizacija civilnog društva i verskih zajednica, te da i njih treba uključiti u proces reforme. Talas demokratizacije u Istočnoj Evropi omogućuje bivšim članicama Varšavskog pakta da konkurišu za **učlanjenje u EU i NATO**. Obe ove organizacije su kao jedan od uslova za učlanjenje postavile i delotvorno funkcionisanje demokratske civilne kontrole nad oružanim snagama. Stoga se javila potreba da bude pružena pomoć kandidatima koji dolaze iz nekadašnjeg istočnog bloka da svoje oružane snage reformišu tako da budu pod kontrolom demokratski izabranih vlasti, kao i da nove vlasti osposobe za efikasno upravljanje nasleđenim brojnim oružanim snagama. Ovo je dalo podstrek razvoju instrumenata za reformu sektora bezbednosti u zemljama u tranziciji.

Da bi našle svoje mesto za ovim stolom, bivše članice Varšavskog pakta morale su da uspostave efikasnu demokratsku civilnu kontrolu nad svojim oružanim snagama. Na slici: samit NATO u Baden Badenu, 2009. godine. (Izvor: Zimbioi)

Ipak, početkom devedesetih godina, profesionalne elite koje su se bavile vojnim pitanjima i one koje su bile zadužene za pružanje pomoći nerazvijenim zemljama još uvek su razdvojene unutar zemalja donatora. Shvatanje veze između bezbednosti i razvoja u tom periodu uglavnom se svodilo na uslovljavanje ekonomske pomoći smanjenjem izdavanja za bezbednosne snage. Tek pošto su bila izvedena prva participativna istraživanja o izvorima siromaštva, donatorskoj zajednici postalo je jasnije to da fizička bezbednost često predstavlja preduslov za izlazak iz siromaštva. Ova

istraživanja posebno su pomogla donatorima u tome da uvide kako nereformisani i nedovoljno plaćeni državni organi bezbednosti mogu ometati razvoj društva svojim nedelanjem protiv kriminala, nasilja, pa čak i protiv izbijanja građanskog rata ili kako ga mogu ometati preteranim delanjem koje često vodi kršenju ljudskih prava. Ovaj uvid omogućio je donatorskoj zajednici to da pored značaja uvođenja demokratskog i transparentnog upravljanja (eng. governance) sektorom bezbednosti, shvati i to da cilj reforme mora biti i efikasno upravljanje sredstvima, kao i delotvorno pružanje bezbednosti kako pojedincu, tako i državi.

Izraz reforma sektora bezbednosti prvi put je upotrebila Kler Šort, laburistička ministarka na čelu Ministarstva za međunarodni razvoj (DFID), u govoru koji je održala 1998. godine. Kler Šort je u svom izlaganju ukazala na značaj proširenja politike pomoći kako bi se manje razvijenim zemljama, kao i onim u tranziciji ili onim koje su tek izašle iz konflikta, pomoglo da reformišu svoju državnu upravu i politiku bezbednosti. Specifični ciljevi reforme razlikuju se od zemlje do zemlje, kao i od konteksta reforme, ali zajedničko svim procesima koji se mogu nazvati reformom sektora bezbednost (RSB) jeste to da teže tome da u okvirima demokratke vladavine efikasno i delotvorno pružaju ljudsku i nacionalnu bezbednost (Hanggi). Ovakavo „uplitanje“ u bezbednosna pitanja dela Vlade koji je zadužen za davanje pomoći označio je seizmičku promenu u odnosima unutar državnih administracija nakon završetka Hladnog rata. Vlada Velike Britanije bila je pionir razvoja koncepta reforme sektora bezbednosti i prva je počela da razvija instrumente praktične politike, koji će omogućiti to da ministarstva odbrane i spoljnih poslova, agencije zadužene za pomoć nerazvijenim zemljama, a kasnije i Ministarstvo unutrašnjih poslova sarađuju i da zajedno rade „na terenu“ kako bi pomogli sprovođenje reforme sektora bezbednosti. Pored Velike Britanije, posebno aktivna u promociji koncepta RSB bila je holandska Vlada, a primer ove dve vlade su ubrzo počele da prate nemačka i skandinavske vlade. Pod njihovim uticajem problematika RSB postala je deo rasprava u glavnom forumu za koordinaciju pomoći velikih donatora – [Odboru za razvojnu pomoć unutar Organizacije za ekonomiju i razvoj](#) (OECD DAC).

Kler Šort, koja je prva upotrebila izraz RSB

U okviru OECD je koncept reforme sektora bezbednosti dodatno uobličen, pri čemu je poseban naglasak stavljen na holistički pristup. Pod holističkim pristupom podrazumevaju se aktivnosti koje obuhvataju kako državne, tako i nedržavne aktere, one koji koriste sredstva prinude (vojska, policija, službe bezbednosti, privatne bezbednosne kompanije) i one koji ne koriste sredstva prinude, već su zaduženi za upravljanje, kontrolu i nadzor (vlada, parlament, sudstvo, neza-

visna nadzorna tela, organizacije civilnog društva i slično). Kao odraz uvećanog značaja RSB, države članice OECD DAC odlučile su 2004. godine da u listu zvanične razvojne pomoći (eng. official development assistance – ODA) uvrste aktivnosti namenjene RSB, kao što su: prevencija konflikta, finansijski menadžment u sektoru bezbednosti, pomoć u razvoju kapaciteta građanskog društva za nadziranje sektora bezbednosti, demobilizacija dece boraca, smanjenje malokalibarskog naoružanja itd. To u praksi znači da će aktivnosti RSB moći da se finansiraju iz budžeta ministarstava zaduženih za međunarodnu razvojnu pomoć, a ne samo iz budžeta ministarstva spoljnih poslova ili ministarstva odbrane. Krunu razvoja koncepta i politike RSB unutar donatorske zajednice predstavlja usvajanje OECD [Priručnika za reformu sistema bezbednosti: podrška bezbednosti i pravdi](#) izdatog 2007. godine. U njemu su predstavljene obavezujuće smernice i instrumentarijum za holistički pristup RSB za sve zamlje članice OECD. Navedeni su uputi kojima bi veliki donatori, članovi Odbora za razvojnu pomoć OECD, trebalo da se rukovode prilikom pružanja pomoći reformi sektora bezbednosti u zemljama koje primaju njihovu pomoć. Dve trećine članica ovog odbora čine države članice EU.

Kako je EU razvila svoj pristup RSB

Evropska unija je najveći donator međunarodne razvojne pomoći u svetu, ali joj je doskora nedostajao koherentan pristup reformi sektora bezbednosti. Države članice i tela EU pružali su pomoć različitim delovima sektora bezbednosti, koristeći resurse i instrumente različitih politika EU. Tako je, na primer, u okviru politike proširenja najviše pažnje posvećivano reformi policije, carine, graničnih službi i uspostavljanju parlamentarne kontrole nad vojskom. Bezbednosno-obaveštajne službe i reforma sistema odbrane bili su gotovo nevidljivi u ovoj politici. U okviru razvojne politike, razvijani su programi za efikasno upravljanje resursima u sektoru bezbednosti, dok je u okviru Zajedničke spoljne i bezbednosne politike tek posle nekog vremena prepoznata mogućnost delovanja nevojnim sredstvima, pre svega pokretanjem civilnih misija upravljanja krizama. Reforma sektora bezbednosti je u EU kao instrument bezbednosne politike prepoznata u [Strategiji evropske bezbednosti](#) 2003. godine. Ovo je dodatno operacionalizovano 2005. godine u [Strategiji za Afriku](#), posle čega je poslata i prva RSB misija u Demokratku Republiku Kongo.

Prva RSB misija – EUSEC poslata je u DR Kongo na zahtev Vlade ove zemlje 2005. godine, a mandat joj ističe 30. septembra 2010. godine. Misija EUSEC zadužena je za to da pruži savete i pomoć državnim organima zaduženim za bezbednost u ovoj zemlji, vodeći pri tome računa o tome da nove politike budu u skladu sa principima zaštite ljudskih prava, međunarodnog humanitarnog prava, rodne ravnopravnosti i zaštite dece koja su posebno pogođena konfliktom, kao i u skladu sa demokratskim standardima, principima dobre javne uprave, transparentnosti i vladavine prava. Više o ovoj i drugim RSB misijama videti na sajtu Evropskog saveta.

Poređenje koncepta podrške RSB koji su dali Savet i Evropska komisija

	Koncept podrške RSB u okviru Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike	Koncept podrške RSB u okviru Evropske zajednice
Sličnosti	<p>Oba dokumenta:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ prepoznaju podršku reformi sektora bezbednosti kao <u>aktivnost koja se odvija van EU</u> i koja je pre svega namenjena budućim kandidatima za u članjenje, kao i drugim zemljama kojima EU pruža pomoć ili zemljama koje su aktivne u okviru EZBP ▪ preuzimaju <u>definiciju RSB i osnovne principe iz dokumenata OECD</u> ▪ prepoznaju <u>holistički koncept RSB</u> koji podrazumeva sledeće grupe aktera: <ul style="list-style-type: none"> – <i>osnovni bezbednosni akteri</i> (vojska, policija, bezbednosno-obaveštajne službe, žandarmerija, državne paravojne snage, predsednička garda, obalske straža, carina, granična službe, rezervne i loklane bezbednosne snage) – <i>tela zadužena za upravljanje i nadzor</i>: parlament, izvršna vlast, uključujući ministarstva odbrane i unutrašnjih i spoljnih poslova, nacionalni savet za bezbednost, finansijska nadzorna tela, običajna i tradicionalna vlast, organizacije civilnog društva, medije, akademsku zajednicu, nevladine organizacije – <i>pravosudni organi</i>: ministarstvo pravde, zatvori, tužilaštvo, sudovi, sudska straža, običajni i tradicionalni sudovi, ombudsman, komisije za zaštitu ljudskih prava – <i>nedržavne bezbednosne snage</i>: oslobodilačke vojske, gerila, privatne bezbednosne kompanije i privatna obezbeđenja ▪ priritizuju <u>iste kontekste RSB kao mesta delovanja</u> EU: relativno stabilne zemlje, zemlje u tranziciji i postkonfliktni kontekst ▪ zahtevaju da se <u>politika podrške RSB ugradi u programe davanja razvojne pomoći</u> država članica, kao i multilateralne organizacije u kojima države članice EU koordiniraju svoje delovanje ▪ postavljaju cilj da podrška EU RSB u okviru sva tri stuba postane koherentna ▪ ne definišu specifične mehanizme i instrumente unutar EU koji bi bili korišćeni za pomoć RSB. 	
Razlike		
Geografski opseg delatnosti	Ovaj dokument ne navodi pojedine zemlje kao područja za pružanje podrške EU, već ih samo spominje kao „zemlje partnere“.	Ovaj dokument nudi prikaz RSB aktivnosti u preko 70 zemalja u sledećim regionima: Istočna Evropa, Severni Kavkaz i Južni Kavkaz, Zapadni Balkan, Afrika, Karibi i Pacifik, Južni Mediteran i Bliski istok, Latinska Amerika i Azija.
Tematske oblasti RSB	Ovaj dokument navodi: reformu bezbednosnih snaga, reformu policije, sudstva i drugih snaga zaduženih za sprovođenje zakona, granične službe i carine, reforma upravljanja finansijama i budžetiranja neophodnog za RSB, razoružanje, demobilizacija i integrisanje raspuštenih snaga u društvo.	U dokumentu Komisije glavne oblasti pomoći su: reforma civilnih tela zaduženih za upravljanje bezbednosnim snagama, civilnih tela zaduženih za nadzor, kao i reforma pravosuđa, organa za sprovođenje zakona, oružanih snaga i integrisanje raspuštenih oružanih snaga u društvo, smanjenje dostupnosti malokalibarskog naoružanja i izgradnja kapaciteta za regionalnu saradnju.

Ova tabela je delimično preuzeta iz Spence, David & Fluri, Philip (eds.), The European Union and Security Sector Reform, Geneva, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2008, str. 7

Nakon kritike ovakve podeljenosti podrške reformi sektora bezbednosti usled strukture stubova u junu 2006. godine, Savet usvaja [zajedničku platformu za podršku reformama sektora bezbednosti](#). U ovom dokumentu naglašena je potreba da EU preduzme sveobuhvatne aktivnosti RSB koje prevazilaze podele na stubove i koje omogućavaju holistički, multisektorski i dugoročni pristup reformama sektora bezbednosti radi uspostavljanja dobre uprave. Autori ovog dokumenta preuzeli su od OECD definiciju ključnih principa za RSB:

- „Reforma mora biti participativan proces koji vode domaće političke elite radi jačanja dobre uprave, demokratije, vladavine prava i poštovanja i promocije ljudskih prava u skladu sa međunaordnim prihvaćenim normama.
- Reforma mora da zadovoljava osnovne standarde funkcionalnog sistema bezbednosti, kao što su razvoj nacionalnog koncepta/strategije bezbednosti, dobro definisane mere praktične politike i efikasno upravljanje bezbednosnim institucijama.
- Reforma mora da zadovoljava različite bezbednosne potrebe države i njenog stanovništva, uključujući u to i multisektorsku politiku koja omogućava rodno-senzitivno postupanje državnih organa zaduženih za pružanje bezbednosti i pravde, kao i odgovor na specifične prioritete reforme u različitim delovima sektora bezbednosti. Ovo podrazumeva jasnu podelu nadležnosti različitih državnih organa i prepoznavanje uloge građanskog društva i drugih nedržavnih aktera.
- Principi odgovornog i transparentnog delovanja treba da budu isti u sektoru bezbednosti kao i u ostatku javne uprave, a posebnu pažnju treba posvetiti razvoju civilne i parlamentarne kontrole bezbednosnih politika.
- Politički dijalog sa svakom partnerskom zemljom treba da obuhvati i pitanja zaštite ljudskih prava, razvoja i bezbednosti, i treba da bude korišćen u sinergiji sa drugim instrumentima.“

Koje su prednosti, a koji su izazovi sa kojima se EU sreće praktikujući RSB

Kao glavne „dodatne vrednosti“ angažovanja EU u pružanju pomoći reformama sektora bezbednosti drugih zemalja navodi se, pre svega, njen imidž civilne i normativne sile. Zatim, kao najveći donator razvojne pomoći u svetu, EU ima veću mogućnost od drugih aktera da RSB uklopi u sveobuhvatniji program pomoći jednoj zemlji. Treće, zbog svog ustrojstva i načina funkcionisanja, njoj su na raspolaganju ne samo stručnost njene birokratije i birokratija država članica, već i stručnost mnogobrojnih mreža profesionalnih udruženja, organizacija civilnog društva, pa i biznisa koji učestvuju u donošenju odluka u EU.

Upravo zbog nedostatka značajnih vojnih kapaciteta, EU može biti u zemljama kojima pruža pomoć opažena manje kao pretnja, a više kao saradnik. Njeno delovanje uglavnom u civilnim misijama van sopstvene teritorije, ne opaža se kao pokušaj uspostavljanja strateške sfere uticaja, kao što je to slučaj sa velikim silama ili međunarodnim organizacijama koje svoje interese češće zastupaju vojnim

angažovanjem. Privlačnost modela ponašanja, rešavanja sukoba i društvenog uređenja EU za druge zemlje predstavlja suštinu **normativne moći EU**. Ona svojim modelom ponašanja može da utiče na percepciju toga šta je „normalno, poželjno“ ponašanje u drugim zemljama. U slučaju reforme sektora bezbednosti, ideje o demokratskoj kontroli oružanih snaga, vladavini prava, zaštiti ljudskih prava i građana i zaposlenih u državnim bezbednosnim institucijama potekle su iz Evrope i van nje su opažane kao evropski model upravljanja politikom bezbednosti.

Normativno delovanje EU u DR Kongu (Izvor: EUSEC DR Congo)

Glavne kritike argumenta o poželjnosti EU modela RSB jesu nedostatak razvijenih standarda za reformu sektora bezbednosti i nemogućnost izvoza EU postmodernog sagledavanja pretnji u druge bezbednosne kontekste. I dok države članice dele isto shvatanje minimalnih principa demokratske kontrole nad akterima koji koriste sredstva prinude, modeli ostvarivanja ovih standarda se značajno razlikuju od zemlje do zemlje. Stepenn dostupnosti poverljivih podataka u parlamentarnom nadzoru oružanih snaga, posebno bezbednosno-obaveštajnih službi se značajno razlikuje među zemljama članicama. Ustrojstvo policije unutar EU značajno se razlikuje. Velika Britanija i Irska čuvaju tradiciju decentralizovanog policijskog delovanja postojanjem mnoštva autonomnih lokalnih policija, većina kontinentalnih zemalja ima više centralizovan model upravljanja policijom, a u nekim zemlja-

ma pored regularne policije deluju i paravojne policijske snage, na pimer, žandaremerija u Fransuskoj, karabinjeri u Italiji. Stoga, EU nije u mogućnosti da ponudi jedan model za RSB, već će preporuke uvek zavisiti od bogatstva iskustva nacionalnih eksperata koje šalje u misije. Da bi postala kredibilan akter koji može da govori jednim glasom, neophodno je da EU u sledećem periodu pokuša da izvuče pouke iz dosadašnjeg iskustva i sačini uputstva o najboljim praksama upravljanja sektorom bezbednosti u njenim članicama. Ovo se do sada jedino dešava u okviru politike proširenja, koja sa svakim sledećim talasom proširenja preciznije definiše standarde za članstvo na osnovu iskustva iz prethodnog proširenja.

Druga kritika vezana za EU norme u oblasti upravljanja politikom bezbednosti jeste da su države članice i EU dostigle taj nivo razvoja i mirnog rešavanja konflikta u međusobnim odnosima da je nezamislivo da će jedne protiv drugih upotrebiti vojnu silu. Stoga je većina evropskih vojski pre svega spemna za delovanje u dalekim krajevima gde su izvori krize, a ne u svom neposrednom okruženju. Dominantne percepcije pretnji u EU takođe se bitno razlikuju od pretnji sa kojima se suočavaju zemlje kojima EU pruža pomoć u RSB. I dok se države članice EU suočavaju sa izazovima odgovora na energetska krizu ili sajber napade, većina zemalja u kojima se odvijaju EU RSB misije suočava se premodernim pitanjima, kao što je to kako da održe zemlju na

okupu ili da spreče njeno urušavanje. Britanska naučnica Alison Bejlis čak tvrdi da bi u Africi bolje bilo uspostaviti klasičan model teritorijalnih odbrambenih snaga kakav je u Evropi već prevaziđen i uglavnom zamenjen dobrovoljačkim profesionalnim vojskama. Na ovaj način, politikama kao što su univerzalni sistem regrutacije i uspostavljanje kontrole nad celom teritorijom države, moglo bi se pomoći izgradnji države.

Šef misije EU RSB u Gvineji Bisau u poseti graničnoj policiji
Izvor: EU SSR Guinea-Bissau

Najveća kritika EU je nedostatak mehanizama za koherentno planiranje, budžetiranje i sprovođenje RSB aktivnosti zbog podeljenosti odlučivanja unutar različitih politika i institucija u EU. Ovo je delimično popravljeno usvajanjem Lisabonskog sporazuma, koji bi trebalo da omogući veću koherentnost spoljnog delovanja EU, ali i dalje ostaje to da su politike pružanja pomoći trećim zemljama podeljene između Saveta, koji zadržava

glavnu reč po pitanju Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike, i Komisije, koja je zadužena za veći broj politika koje imaju spoljnu komponentu. Pored toga, kad uzmemo u obzir to da države članice i nezavisno od EU pružaju pomoć RSB trećim zemljama, uvećava se prostor za preklapanje aktivnosti i nejasan fokus delovanja. Zbog toga je za uspeh budućih aktivnosti EU na polju RSB neophodno dodatno razviti EU politiku RSB. Prvo, neophodno je jasnije definisati uloge i manadate Evropske komisije i Saveta za RSB aktivnosti, kao i precizirati smernice za integrisan, holistički pristup reformi. Drugo, neophodno je omogućiti fleksibilniji sistem finansiranja aktivnosti RSB iz prvog i drugog stuba kako bi se osigurala tranzicija između njihovih aktivnosti, recimo između misije upravljanja krizom u okviru ZSBP i pomoći u izgradnji institucija koju kasnije može pružiti kroz politiku razvojne pomoći ili saradnje u unutrašnjim poslovima. Treće, EU treba da razvije ekspertizu za pitanja RSB i kapacitete da rasporedi eksperte koji su prethodno prošli obuku EU pristupa RSB kako bi se smanjila zavisnost od raznovrsnih ekspertiza država članica. Ekspertiza za RSB treba da obuhvati i specijalizovana tehnička znanja i razumevanje političke dimenzije RSB u svakoj zemlji.

Internet izvori:

1. Council of the European Union, (2005) [EU Concept for ESDP Support to Security Sector Reform \(SSR\)](#).
2. European Commission, (2006) [A Concept for European Community Support for Security Sector Reform](#), Communication from the Commission to the Council and the European

Parliament.

3. EU, (2006) [Council Conclusions on a Policy Framework for Security Sector Reform](#), Meeting of the General Affairs Council, Luxembourg.

Za dalje upoznavanje sa temom pogledati:

1. Đurđević-Lukić, Svetlana (2009) „[Reforma sektora bezbednosti i Evropska unija](#)“ Evropske sveske, 6, str. 22-23.
2. Sheriff, Andrew (2006) „[Security Sector Reform and EU Norm Implementation](#)“ in D. Law (ed.), (2006), Intergovernmental Approaches to Security Sector Reform, (Geneva: Centre for the Democratic Control of Armed Forces).
3. Spence, David & Fluri, Philip (eds.), (2008) The European Union and Security Sector Reform, (Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces).
4. Derks, Maria and More, Sylvie (2009) [The European Union and Internal Challenges for Effectively Supporting Security Sector Reform](#) (Netherlands Institute for International Relations – Clingendael)